

ਸ਼ਹੀਦੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੇਰਾਂ

ਰੰਬੀਆਂ ਨਾਲ ਖੋਪਰ ਲੁਹਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਕੇਸਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਇਸ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭਾਏ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਨਿਆਰੀ ਦਿੱਖ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜ 'ਕੱਕੇ' ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚਿੰਨ ਬਣਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਚਿੰਨ ਨਿਗੂਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨੂੰ ਕੇਸ ਸੰਗ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ 'ਚ ਨਤਮਸਤਕ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕੇਸ ਦਾਨ ਵੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਬਖਸ਼ਣ ਹਿੱਤ ਉਸ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰੱਖੀ ਸੀ।

ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਕੇਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਦਾਖਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਕੌਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਖੋਪੜੀ ਕਿਉਂ ਲੁਹਾਈ ਸੀ? ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 'ਸਰਦਾਰੀ' ਬਖਸ਼ਣ ਲਈ ਆਪਣਾ 'ਸਰਬੰਸ' ਕਿਉਂ ਵਾਰਿਆ ਸੀ? ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਅੱਜ

ਲੜੀਵਾਰ ਨਾਵਲ

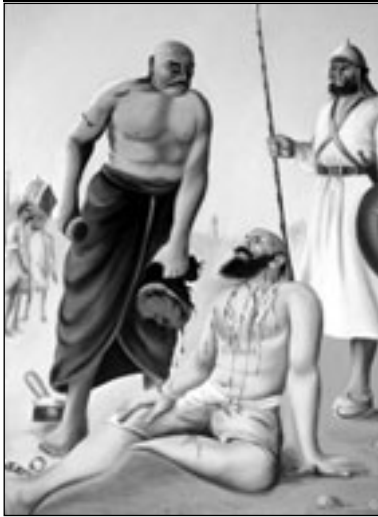
36 ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ

ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੰਡਾ ਵਿਆਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਾਲੇ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਮਣੀ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੁੰਡੇ ਜੱਸੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੱਸੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨੂੰ ਘਰ ਆ ਗਈ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਰਾਜ' ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ।

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੀਤ ਕੌਰ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਾ ਰਹੀ। ਮੂੰਹ ਫੱਟ ਅਤੇ ਅੱਖੜ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਬੋਲਦੀ। ਅੱਗਿਓਂ ਜੀਤ ਕੌਰ ਵੀ ਆਵਾ ਲਾ ਲੈਂਦੀ। ਪਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸਹੁਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਚੁੱਪ ਵੱਟਦਾ, ਓਨੀ ਹੀ ਨੂੰ ਅੜਬ ਬੋਤੇ ਵਾਂਗ ਉਤੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ। ਘਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਟਾਲਣ ਲਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਵਾਸਤੇ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰਹੇਗੀ। ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਔਰਤ ਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਮਨ ਚੈਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੂੰ ਸੱਸ ਤੋਂ ਚਿੜਦੀ ਹੋਵੇ...? ਵੈਸੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੱਸ ਦਾ ਹਉਆ ਜਿਹਾ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ...! ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸੱਸ ਪ੍ਰਤੀ ਈਰਖਾ ਭਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...! ਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮਹੀਨਾਂ ਖੰਡ ਇੰਡੀਆ ਤੋਰ ਦਿਓ, ਜਦ ਵਾਪਸ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਭਲੀ ਕਰੂ...! ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪਰਨਾਲਾ ਥਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੂੰਹ ਦੀਆਂ

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ...

ਪਤਿਤਪੁਣੇ ਦੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ 'ਚ ਸਿੱਖੀ ਮਨਫੀ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੁਆਲ ਅੱਜ ਜਵਾਬ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਾਂ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲੱਭੀਏ। ਪਦਾਰਥਵਾਦ, ਲਾਲਸਾ, ਸੁਆਰਥੀਪੁਣੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਕੰਮੇ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਪੁੰਗਦੀ ਕਸਰ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਲੀਡਰਾਂ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਕੱਲੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜੀ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਪਤਿਤਪੁਣੇ ਨੂੰ ਠੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ, ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਿੱਖੀ ਸਰਪ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ

ਕੌਣ ਸਨ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਪੁਹਲੇ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਆਏ ਗਏ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਰਸਦ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਵਰਨਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਬਦਲੇ ਇਨਾਮ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਕ ਦੋਖੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਖਬਰ ਹਰ ਭਗਤ ਨਿਰੰਜਣੀਏ ਨੇ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਕੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤਾਈਂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਨੇ ਬਗੈਰ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਲਾਹੌਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਦੱਸ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਏਨੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਸਾਂ ਨੌਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮਾਲੀਆ ਭਰਦਾ ਹਾਂ।'

ਖਾਨ ਕੋਲ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੈਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੱਚ ਸਕਦਾ ਏਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮੌਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਕਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ, ਕੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਜੇ ਮੌਤ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਕਿਉਂ ਮੋੜਾਂ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰੀ ਹੈ।' ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜੇ ਲਾਲਚ ਤੇ ਡਰਾਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਅਡੋਲ ਹੀ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਖੋਪਰੀ ਲਹਿ ਜਾਵੇ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਂ ਨੇ ਖੋਪਰੀ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਰੰਬੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜੀ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕੇਸਾਂ ਸੁਆਸਾਂ ਸੰਗ ਸਿੱਖੀ ਨਿਭਾਅ ਕੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪੁਰਨੇ ਪਾ ਗਏ। ਇਹ ਘਟਨਾ 1 ਜੁਲਾਈ 1745 ਈ: ਦੀ ਹੈ।

-ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੈਂਥ

ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਆਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਿਗੂਣੀ ਤੇ ਕਰੁਪ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ ਵਿਆ ਸੀ...? ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ...! ਕੀ ਐ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਨਰਮ ਈ ਹੋਜੇ...? ਘੋਲ ਕੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ...! ਤੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਾਲ ਸਿਆ ਵਿਗੜੀ ਤੀਮੀ ਤੇ ਅੜਬ ਘੋੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ...!

ਹਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਡਿੱਗਦਾ ਢਹਿੰਦਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੱਸੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕੁੜਮਣੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸੜ-ਬਲ ਗਈ।

"ਸਾਸਰੀਕਾਲ ਕੁੜਮਣੀਏ...!" ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ।

"ਕੀ ਕੰਮ ਐ...?" ਉਸ ਨੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੀ ਕਟਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਖੋਭਦਿਆਂ ਬਦਮਗਜਾਂ ਵਾਂਗ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਈ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ...!"

"ਰਾਜ ਦਾ ਪਿਉ ਘਰੇ ਨੂੰ...! ਜਦੋਂ ਘਰੇ ਹੋਇਆ ਆਜੀ...! ਨਾਲੇ ਫੌਨ ਕਰ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰ...! ਐਨਾਂ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਥੋਨੂੰ ਵਲੈਤ 'ਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਅਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਫੌਨ ਕਰਕੇ ਆਈਏ...? ਚੱਕ ਲੈਂਦੇ ਐ ਮੂੰਹ ਉਜੱਡਾਂ ਮਾਂਗੂੰ...!"

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸੀ ਮਲਕੀਤ ਕੁਰੇ...!" ਉਸ ਨੇ ਲੋਲੂੜੀ ਜਿਹੀ ਕੱਢੀ।

"ਕੀ ਖੁਹ ਪੱਟਤਾ ਰਾਜ ਨੇ...? ਨਾਲੇ ਤੇਰੀ ਧੀ ਕਿਹੜਾ ਸੁਪੱਤੀ ਸੀ...? ਭਈਏ ਨਾਲ ਉਹ ਜੱਭੇ ਜੱਭੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਐ...! ਨਿਘੋਚਾਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ 'ਚ!" ਕਰੂਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਣ ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਦੇਫ਼ਾੜ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੜਬ ਨੂੰਹ ਦਾ ਉਲਾਂਭਾ ਲੈ ਕੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਗਿਓਂ ਕੁੜੱਤਣ ਭਰੇ ਬੋਲ ਸਹਿਣੇ ਪਏ ਸਨ।

ਉਹ ਬਗੈਰ ਕੁਝ ਸੁਣੇ ਕਰੇ ਵਾਪਸ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ 'ਚ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਘਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਵੱਢੀ ਚੂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਜਿਹਾਦ ਛਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕੱਢੀ...। ਫਿਰ ਕੁੜੀ ਨੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਕੇ ਲਹੂ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੇਗਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ...। ਹੁਣ ਨੂੰਹ ਪੁੱਤ ਤੋਂ ਆਸ ਸੀ...। ਪਰ ਸਹੁਰੀ ਨੂੰਹ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਗੱਲੋਂ ਕੱਢਿਆਂ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਘੜੀਸਦੀ ਐ...! ਨਾਲੇ ਕਿਤੇ ਢਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ...!

ਉਹ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਵਜਾਏ ਕਾਮਰੇਡ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਡੋਰ-ਬੈੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮੋਨੀਕਾ ਨੇ ਦਰਵਾਜਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ।

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਸਿਟਿੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਕੰਬਲ ਲਈ ਮੁਰਕੜੀ ਜਿਹੀ ਮਾਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ।

"ਕੰਬਲ ਲਿਆ...? ਸੁੱਖ ਐ...?" ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ।

"ਕਾਹਦੀ ਗੱਲ ਐ ਸਿੱਤਰਾ...! ਬੁਖਾਰ ਨੇ ਸਿੱਟ ਲਿਆ...!"

"ਮੌਸਮ ਈ ਸਾਲਾ ਐਹੋ ਜਿਐ...! ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ...!"

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

"ਤੂੰ ਸੁਣਾ...? ਖੇਡਦੀ ਐ ਕਾਟੇ ਫੁੱਲ 'ਤੇ...?" ਕਾਮਰੇਡ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਰੋ ਪਿਆ।

ਕਾਮਰੇਡ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਘੋਰ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਸੀ' ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਤੋਂ ਰੋਂਦਾ ਜਰਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ।

"ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸ...? ਰੋਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਲਾਲ ਸਿਆ...!"

ਚਲਦਾ.....
